

MỘT SỐ Ý KIẾN TRAO ĐỔI VỀ NỘI DUNG VÀ HÌNH THỨC PHIẾU KHẢO SÁT MỨC SỐNG HỘ GIA ĐÌNH NĂM 2006

Nguyễn Xuân Tuấn (*)

Khảo sát mức sống là cuộc điều tra thống kê có tính phức tạp nhất mà ngành Thống kê đã thực hiện trong nhiều năm nay. Tính phức tạp không chỉ là phải khảo sát nhiều vấn đề liên quan đến đời sống dân cư, mà còn gặp nhiều khó khăn trong quá trình khai thác thu thập thông tin. Chưa tính đến nội dung kết hợp điều tra quyền số chỉ số giá thì *phiếu khảo sát thu nhập và chi tiêu của hộ* năm 2008 có gần 100 trang với 436 câu hỏi, trung bình mỗi hộ phải thu thập khoảng 4000 thông tin (trong tổng số tối đa là 7549 vị trí có thể ghi thông tin) của tất cả các lĩnh vực đời sống kinh tế, văn hoá, xã hội, môi trường,... ngoài ra còn hàng trăm phép tính cộng các khoản, các mục trong mỗi tập phiếu. Thực sự là một cuộc điều tra bao hàm số lượng thông tin đồ sộ, phức tạp đối với mỗi đơn vị điều tra.

Vì vậy phải đầu tư nghiên cứu nội dung và hình thức phiếu điều tra, nhằm đáp ứng mục đích của cuộc điều tra.

1. Thiết kế về nội dung

Từ thực tế chúng ta dễ nhận ra rằng, chất lượng thông tin thu nhận được phụ thuộc nhiều nhất vào mức độ khó - dễ của chỉ tiêu được khảo sát. Khó và dễ ở đây muốn nói đến khả năng có sẵn thông tin

hoặc khả năng hồi tưởng thông tin của đại đa số đối tượng điều tra, sau đó là tính phức tạp, nhạy cảm của thông tin cần được thu thập. Vì thế:

a) Nhiệm vụ thiết kế câu hỏi phải tạo được sự gợi nhớ và “*đơn giản hoá*” các nội dung chỉ tiêu để nó trở nên dễ hiểu, đồng thời có tác dụng giảm bớt sự phức tạp để cả điều tra viên và đối tượng điều tra dễ nhập cuộc, tạo cơ hội để thu thập được thông tin tốt hơn.

- Phải dùng ít nhất số lượng câu hỏi và các chi tiết trong mỗi câu hỏi để bảo đảm được một lượng thông tin theo yêu cầu đã đề ra. Nó bao hàm ý nghĩa là làm giảm đi tính phức tạp của cuộc khảo sát. Thực sự đây là một khâu kỹ thuật quan trọng, là khoa học vận dụng ngôn ngữ thống kê để đạt được phương án tối ưu, giống như chỉ cần đầu tư ít chi phí mà vẫn bảo đảm không giảm yêu cầu và kết quả. Hơn nữa, làm được như thế còn có lợi về mặt tâm lý khiến cho những người trực tiếp tham gia cuộc khảo sát giảm bớt cảm giác nặng nề.

- Câu hỏi phải rõ nghĩa để được hiểu theo một nghĩa duy nhất, không nên hỏi các vấn đề trừu tượng, hoặc trả lời thế nào cũng được. Ví dụ: Câu hỏi *Gia đình có đủ tiền để thanh toán chi phí khám chữa bệnh*

(*) Phó cục trưởng Cục Thống kê Thái Bình

không? Kể cả người không nghèo nhưng khi đó họ không đủ tiền mặt để thanh toán, như vậy ý nghĩa của thông tin trả lời này không mấy thiết thực.

- Tránh hỏi những vấn đề mà trên thực tế không có hoặc đối tượng điều tra không quan tâm, khiến đối tượng điều tra mất đi ý thức nghiêm túc, nếu họ có cung cấp thông tin thì cũng không chính xác. Ví dụ Câu hỏi “Số tiền Bảo hiểm Y tế đã chi cho người bệnh” là không thể trả lời vì người bệnh không biết. Câu hỏi “trình độ học vấn, chuyên môn kỹ thuật của người ở trọ” nói chung là không thể trả lời đúng, nếu có thông tin thì hầu hết là không chính xác.

- Nên giảm bớt tối đa việc tính toán bằng tay của điều tra viên trong yêu cầu ghi phiếu khảo sát. Phiếu khảo sát cũng như các phiếu điều tra thống kê nói chung chỉ nên thu thập các thông tin có tính chất là gốc, là thông tin ban đầu. Phiếu khảo sát thu nhập và chi tiêu năm 2008 có hàng trăm phép cộng mục nhỏ, trên 50 phép cộng mục lớn và tính toán tổng hợp số liệu từ các ô địa chỉ rải rác khắp nơi trên tập phiếu, gây khó khăn rất lớn cho điều tra viên.

Tương tự như vấn đề nêu trên, không nên để điều tra viên phải xác định tuổi tròn của đối tượng điều tra theo nghĩa là để kiểm định lại năm sinh. Nếu cứ theo ý tưởng này thì sẽ có quá nhiều câu hỏi kiểm định nữa thì rất nặng nề.

b) Các câu hỏi đưa ra cần được hạn chế ảnh hưởng tâm lý càng nhiều càng tốt. Ví dụ: Khi hỏi về số lượng loại sản phẩm

cao cấp nào đó (thịt bò chẳng hạn) mà hộ sử dụng, nếu hỏi cả năm mua khoảng mấy kg có thể lại được câu trả lời chính xác hơn là hỏi mỗi tháng mua mấy lần, mỗi lần bình quân bao nhiêu kg. Thực tế ở nông thôn, có nhiều trường hợp chỉ mua 0,1kg thịt, hoặc có việc thì mua chứ không mua thường xuyên, người trả lời sẽ có xu hướng không khai vì ngại ít quá, hoặc khai tăng lên vì sĩ diện. Vì thế, không phải cứ “chi ly, tỉ mỉ” là thu được kết quả tốt hơn.

2. Thiết kế về hình thức

Tất cả các câu hỏi được sắp xếp thành một Bảng hỏi. Bảng hỏi trước hết phải đáp ứng yêu cầu ghi chép thông tin đầy đủ về chủng loại, logic về kết cấu, nhưng yếu tố quan trọng không được bỏ qua, đó là hình thức thể hiện. Xin thảo luận về một số điểm chính về hình thức của bảng hỏi:

- Tổng quan phải đẹp, tạo tâm lý tốt cho điều tra viên. Cả 2 khâu thiết kế và in ấn đều cần chú ý tạo vẻ đẹp của bảng hỏi. Đẹp cả về chữ nghĩa, cột dòng, màu sắc đậm nhạt,... khiến mọi người đều dễ tiếp thu, hạn chế sự nhầm lẫn.

- Câu hỏi phải ngắn gọn, do đó phải bỏ đi các từ không cần thiết. Ví dụ: Muốn hỏi giới tính của đối tượng thì câu hỏi chỉ cần 2 từ “Giới tính” đã quá quen thuộc với mọi tầng lớp xã hội, vậy thì không nên đặt là “Giới tính của TÊN”; Muốn hỏi tuổi của đối tượng chỉ cần dùng 1 từ “Tuổi” chứ không nên đặt là “Tuổi của TÊN là bao nhiêu?”. Thật ra những câu hỏi kiểu như thế không sáng nghĩa gì hơn mà chỉ thấy rườm rà thêm.

- Không cần có các ngôn từ có tính giao tiếp lịch thiệp vì đây là cuộc khảo sát trực tiếp, bản thân điều tra viên tất yếu phải thực hiện ngôn ngữ giao tiếp. Ví dụ: có thể bỏ cụm từ “*Xin ông bà vui lòng cho biết*” ở tất cả các câu hỏi,... Thực tế bảng hỏi là một bảng ghi thông tin nên câu hỏi càng mạch lạc, khúc triết thì càng có nhiều thuận lợi cho việc trình bày và ghi thông tin.

- Hình thức thể hiện câu hỏi phải gây được ý thức cho mọi người nhận biết rõ nội dung nó yêu cầu cái gì, nó phải được thể hiện khác với những gợi ý, giải thích hoặc yêu cầu. Do vậy, phần câu hỏi phải được dùng cỡ chữ to, đậm, riêng kiểu font chữ và đúng tách riêng ở phần trên cùng của mỗi câu hỏi.

- Trong mỗi câu hỏi nên kèm theo phần giải thích nội dung câu hỏi hoặc yêu

cầu trả lời, càng nhiều càng tốt để tiện dùng cho mọi người. Hình thức thể hiện phần giải thích bằng một kiểu font chữ khác, cỡ chữ nhỏ, được in nghiêng, để càng rõ sự khác biệt, toàn bộ phần này được để trong ngoặc đơn ngay bên dưới câu hỏi.

- Đối với câu hỏi đóng, liệt kê các phương án trả lời bằng kiểu chữ in hoa, để phân biệt các phương án. Mã số các phương án phải được in đậm và rõ.

- Chỉ thị về bước nhảy phải nổi bật, dễ nhận biết, do đó phải in đậm,

- Các quy tắc này phải thống nhất trong tất cả các câu hỏi.

Tuân thủ quy tắc này, có thể sửa một câu hỏi trong phiếu khảo sát mức sống năm 2008 như sau:

Ví dụ 1:

| CÂU HỎI CŨ | |
|------------|---|
| SỐ | 26. Xin [ông/bà] vui lòng cho biết các chi phí của hoạt động ngành nghề trong 12 tháng qua là bao nhiêu cho mỗi khoản mục sau? (bao gồm các khoản chi do tự túc, mua, đổi, được cho...) |
| THỨ | CHI TÍNH CHI PHÍ PHÁT SINH CHO CÁC SẢN PHẨM ĐÃ ĐƯỢC BÁN ĐỔI HÀNG, CUNG CẤP DỊCH VỤ, SỬ DỤNG HOẶC TIÊU DÙNG |
| TỰ | ĐÁNH DẤU X NẾU CÓ <input type="checkbox"/> |
| | HỎI CÂU 26 CHO TẤT CẢ CÁC KHOẢN CHI PHÍ TRƯỚC KHI CHUYỂN SANG CÂU 27 ↓ |
| 1 | Nguyên vật liệu chính, phụ, thực liệu |
| | |

| CÂU HỎI ĐÃ ĐƯỢC SỬA | |
|---------------------|---|
| SỐ | 26. Chi phí hoạt động ngành nghề, dịch vụ trong 12 tháng qua |
| THỨ | <i>(Kể cả các khoản chi do tự túc, đổi, được cho... Chỉ tính chi phí phát sinh cho các sản phẩm đã được tiêu thụ: bán, đổi hàng, đổi dịch vụ, cho biếu hoặc tự sử dụng)</i> |
| TỰ | ĐÁNH DẤU X NẾU CÓ <input type="checkbox"/> |
| 1 | Nguyên vật liệu chính, phụ, thực liệu |
| | |

Ví dụ 2:

| CÂU HỎI CŨ | |
|--|--|
| [TÊN]... làm việc cho Nhà nước hay tổ chức, cá nhân nào? | |
| a. Theo loại hình kinh tế: TỰ LÀM CHO Đ LÀ DN TỰ NHÂN/ CTY TNHH TỰ NHÂN.....1(>>13) TỰ LÀM CHO Đ KHÔNG PHẢI LÀ DN TỰ NHÂN/ CTY TNHH TỰ NHÂN.....2(>>13) LÀM CHO HỘ KHÁC.....3(>>11) KINH TẾ NHÀ NƯỚC..... 4 KINH TẾ TẬP THỂ5(>>11) KINH TẾ TỰ NHÂN.....6(>>11) KINH TẾ CÓ VỐN ĐẦU TƯ NƯỚC NGOÀI.....7(>>11) | b. [TÊN]... có là cán bộ, công chức không? |

| CÂU HỎI ĐÃ ĐƯỢC SỬA |
|---|
| Làm việc cho tổ chức, cá nhân nào ? |
| TỰ LÀM CHO Đ LÀ DN TỰ NHÂN/ CTY TNHH TỰ NHÂN.....1 (>> 13) TỰ LÀM CHO Đ KHÔNG PHẢI LÀ DN TỰ NHÂN/ CTY TNHH TỰ NHÂN.....2 (>> 13) LÀM CHO HỘ KHÁC..... 3 (>> 11) KINH TẾ NHÀ NƯỚC..... 4 KINH TẾ TẬP THỂ 5 (>> 11) KINH TẾ TỰ NHÂN.....6 (>> 11) KINH TẾ CÓ VỐN ĐẦU TƯ NƯỚC NGOÀI.....7 (>> 11) |

Không cần thiết phải có câu hỏi phụ “...có là cán bộ, công chức không?” vì chỉ cần trả lời được những nội dung ở phần a. là đã xác định được người đó có phải là cán bộ công chức không. (Nói chung người dân không biết khái niệm *cán bộ, công chức* thì sao lại hỏi họ).

Một số ý kiến trao đổi trên đây với ý tưởng mong ước có sự chung sức, đồng lòng cải tiến nội dung và hình thức để các kỳ khảo sát mức sống sau này không chỉ đạt hiệu quả cao về các thông tin mà nó thu thập được mà còn hiệu quả cao về hạch toán kinh tế trong hoạt động thống kê. ■